

САМОПОШТОВАЊЕ СРЕДЊОШКОЛАЦА СА ОМЕТЕНОШЋУ¹

*Марина Радић Шестих², Биљана Милановић Доброша,
Весна Радовановић*

Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд

Истраживање је сироведено са циљем да се утврди ниво самопоштовања ученика са ометеношћу (лака интелектуална ометеност и оштећење слуха). Узорком је обухваћено 77 испитаника оба пола, узраста од 16 до 19 година. За одређивање глобалног нивоа самопоштовања коришћена је прилагодена Розенбертова скала самопоштовања која садржи 10 крајњих и једносавних тврдњи са којима испитаник треба да искаже степен сагласности (у попуносној се слажем до уопште се не слажем). Укупан скор се креће од 0-30, а резултати скале оштећења самопоштовања су подељени у три групе, ниско, нормално (умерено) и високо самопоштовање.

Резултати истраживања указују да средњошколци са ЛИО имају нижи ниво самопоштовања у односу на људе и на људе вршњаке и вршњаке типичне популације, што смо донекле и очекивали. Међутим, изненађујући су резултати који кажу да људи и на људи средњошколци имају висок и умерен ниво самопоштовања као и вршњаци типичне популације ($p \leq 0.000$).

КЉУЧНЕ РЕЧИ: самопоштовање, средњошколци са ометеношћу

¹ Рад је настао у оквиру пројекта Креирање протокола за процену едукативних потенцијала деце са сметњама у развоју као критеријуми за израду индивидуалних образовних програма, носилац пројекта Министарство за науку и технолошки развој, Београд, бр. одлуке 179025.

² marina.r-s@hotmail.com

УВОД

Период адолесценције је прилично критично раздобље у животу, и колико је за прилагођавање битна социјална подршка (највише родитеља) и висока стопа појма о себи, толико је потребна и равнотежа у утицају одраслих и вршњака. Важни животни догађаји могу имати велики утицај на развој самопоштовања. Али, није нужно да ће позитивни животни догађаји увек резултирати порастом самопоштовања, као ни што негативни животни догађаји неће увек за резултат имати пад истог. На темељу низа истраживања (Rosenberg, 1965, Coopersmith, 1967), утврђено је да кључну улогу у развоју самопоштовања има атмосфера у родитељском дому, и непосредна социјална околина. Према савременим схватањима самопоштовање се дефинише као „поштовање сопствене вредности и важности, као спремност да се буде одговорна личност и да се одговорно понаша према другима“ (Тодоровић, 2005). Coopersmith & Feldman (1974) у разматрању извора самопоштовања, издвајају два аспекта: а) спољашњи или екстернални, који укључује рефлексiju процена других особа и б) унутрашњи или персонални, кога чине лична искуства, способности и постигнућа (према Милошевић, Шевкушић, 2005). Екстернално самопоштовање се формира кроз интеракције са другим људима, док персонално самопоштовање настаје кроз активну интеракцију са физичким објектима. Ове две димензије се могу преплитати и бити у интеракцији.

Током развоја детета екстернални и персонални аспект самопоштовања развијају се из дечјих интерпретација повратних информација које добијају од одраслих и вршњака, а из сопствених искуства, током учења (Милошевић, Шевкушић, 2005).

Лондон (1997) је уочио следеће елементе који се налазе у већини дефиниција самопоштовања: 1) способност сагледавања себе, оцењивање сопствене вредности (добра/лоша особа) и 3) емоционални одговор на процену своје унутрашње вредности/безвредности (Крнетић, 2006).

Неки аутори (Месса, Smelser & Vasconcellos 1989) су дефинисали две компоненте самопоштовања: 1) когнитивну компоненту која представља одговор на питање „Каква сам ја особа?“ и опис неких делова себе терминима који имају значење поузданости и моћи, и 2) афективну компоненту, која представља степен позитивности или негативности који се везује за дескриптивне елементе. Интензитет валенце одређује да ли се ради о високом, просечном или ниском самопоштовању.

Самопоштовање се изграђује и упознавањем себе, а та потрага је условљена са три мотива. Први мотив је сазнавање нових информација

о себи, други потврђивањем онога што већ зна и као трећи мотив јавља се жеља да чује позитивне коментаре о себи од других. Најбољим се сматра први мотив, јер особа тако скупи највише информација, али најјачи је трећи мотив, жеља да буде вољена и прихваћена (Vaumeister, 1999).

Испитивања показују да особе са вишим нивоом самопоштовања показују виши ниво компетенција и боље развијене способности. Самим тим ове особе показују отвореност ка новом искуству, осећају се прихваћеним и прихватљивим, сматра се да имају способности да успеју у животу. Такође, примећена је веза између самопоштовања и среће, иницијативе, отворености, спонтаности, сигурности у сопствени идентитет. Поред свих ових позитивних аспеката постоји и тзв. друга страна високог нивоа самопоштовања, нарцизам, егоизма, па чак и асоцијално понашање. Особе којима ниво самопоштовања зависи од успешности у животу могу да услед неуспеха доживе пад самопоштовања и да то виде као назадовање и да се тешко од тога опораве (Мурк, 2006).

Ово ствара увид у утицај самопоштовања на свакодневни живот и колики је значај фактора који утичу на његов развој.

Многи научници су се бавили испитивањем самопоштовања особа са ометеношћу. Новија истраживања указују да разлике у нивоу самопоштовања адолесцената са и без ометености постоје, односно, резултати су показали да је самопоштовање знатно ниже код адолесцената са ометеношћу. Аутори су ове резултате покушали да објасне тиме да услед поремећаја, неке потешкоће или физичке аномалије, долази до нарушавања структуре тела, одступања од типичног изгледа и развоја што доводи до ниског самопоштовања и лошије слике о себи (Narimania, Mousazadeha, 2010).

Знајући да је самопоштовање условљено многим факторима и односима које развијамо са другима и имајући у виду да друштво има негативан, потцењивачки став према особама са ометеношћу, можемо претпоставити да исти имају ниско самопоштовање (Адамсон, 2003).

Општи циљ истраживања је утврдити ниво самопоштовања средњошколаца са лаком интелектуалном ометеношћу (ЛИО) и са оштећењем слуха, у односу на њихове вршњаке типичне популације.

МЕТОД РАДА

Узорак

Узорак чини 77 испитаника, 45 или 58,4% мушког и 32 или 41,6% женског пола, узраста од 16 до 19 година. Испитанике са ометеношћу

чини 27 или 35% средњошколаца са лако м интелектуалном ометеношћу (ЛИО) и 20 или 26% глувих и наглувих средњошколаца. Испитаници оба типа ометености похађају школе за особе са ометеношћу. Узорак је формиран тако да испитаници са ЛИО чине прву експерименталну групу (ЕГ1), а глуви и наглуви испитаници представљају другу експерименталну групу (ЕГ2). У контролну групу (КГ) је укључено 30 или 39% средњошколаца типичне популације.

Мерни инструмент

За одређивање нивоа самопоштовања коришћена је *Розенбергова скала самопоштовања* (Rosenberg, 1965). Скала је врло једноставна, садржи 10 тврдњи, 5 у позитивном и 5 у негативном смеру (са обрнутим бодовањем), са којима испитаник треба да искаже степен сагласности (3=у потпуности се слажем до 0=уопште се не слажем). Укупан скор се креће од 0-30, а резултати указују на веће самопоштовање уколико је добијени скор већи. Према аутору, резултати скале општег самопоштовања су подељени на три групе: ниско, нормално (умерено) и високо самопоштовање. Кронбахов коефицијент а унутрашње конзистентности (Cronbach's α) је поуздан и износи 0,68.

Током истраживања испитаницима са ометеношћу је био доступан испитивач да помогне (вербалним или гестовним објашњењем) уколико се појави проблем у разумевању тврдње.

Обрада података

У статистичкој обради података коришћена је метода дескриптивне статистике, непараметријске методе (Kruskal-Wallis тест) и релијабилна анализа.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА СА ДИСКУСИЈОМ

Особе са интелектуалном ометеношћу карактеришу тешкоће у емоционалном сазревању и развоју селф-концепта, сиромаштво социјалних контаката, ниско самопоштовање, искривљена слика о себи и неспособност разумевања и задовољавања захтева реалитета (Томић, Михајловић, 2008).

Глуви адолесценти имају посебне проблеме у самопотврђивању, јер расту у друштву особа уредног слуха који идеализују „нормалност“. Многи глуви адолесценти разрешавају своју кризу идентитета улазећи у

заједницу глувих, истовремено искључујући свет „чујућих“. Друга, али мања група ради супротно, идентификује се са светом „чујућих“ и одбијајући било какав контакт са светом глувих. Трећа могућност је кружење од света глувих до света „чујућих“ и обрнуто, користећи предности сваког од њих. Последње решење обично тражи зрелост и подразумева тачно познавање сопствених могућности и ограничења, те чврсто самопоздање.

Табела 1 - Ниво самопоштовања у односу на тип ометености

Тип ометености	НИВО САМОПОШТОВАЊА					
	НИЗАК		УМЕРЕН		ВИСОК	
	Н	%	Н	%	Н	%
Средњошколци са ЛИО	16	59,3	11	40,7	0	0
Глуви и наглуви редњошколци	0	0	6	30	14	70
Средњошколци типичне популације	0	0	11	36,7	19	63,3

Према подацима приказаним у табели 1, испитаници са ЛИО имају низак (59,3%) и умерен ниво (40,7%) самопоштовања, док глуви и наглуви испитаници имају сличан ниво самопоштовања као испитаници типичне популације (висок и умерен).

Табела 2 - Однос типа ометености и нивоа самопоштовања

Тип ометености	Н	Меан Ранк	Х	дф	п
ЛИО	27	17.46	44.696	2	0.000
Оштећење слуха	20	51.85			
Уредан слух	30	49.82			

Помоћу непараметријског теста потврђено је да постоји статистички значајна разлика између испитаника са ЛИО с једне стране, и испитаника оштећеног слуха и типичне популације с друге стране ($X=44.696$, $p \leq 0,000$).

Резултати нашег истраживања су у складу са резултатима Garaigordobil и Pérez (2007), који показују да је ниво самопоштовања особа са интелектуалном ометеношћу нижа од нивоа самопоштовања особа без

интелектуалне ометености, тј. глувих и наглувих особа и особа типичне популације.

Према ранијим теоријама самопоштовања, глуве особе би требало да имају ниже самопоштовање, јер припадају мањинској групи, и они вероватно интернализују негативне ставове о чујности већине (Lane, 1992). Ипак, неколико емпиријских студија не подржава ову тезу о самопоштовању глувих и наглувих особа (Bat-Chava, 1993, 1994). Ове студије тврде да глуве особе и не морају да имају ниско самопоштовање, аутори позивају на даља испитивања како глувоћа утиче на самопоштовање (Emerton, 1996; Munoz-Baell & Ruiz, 2000).

Резултати нашег истраживања указују да глуви и наглуви адолесцент имају високо или умерено поштовање као и вршњаци типичне популације. Истраживања Coleman (1983) и Grolnick & Ryan (1990) су показала да ученици са ометеношћу у “специјалним” школама имају тенденцију ка већем самопоштовању него у редовном образовном систему. Bat-Chava (1994) је утврдио значајну везу између акултурације и самопоштовања глувих и наглувих особа, тј. глуве и наглуве особе које се снажно идентификују са другим глувим особама имају виши ниво самопоштовања од оних које покушавају да се идентификују са особама уредног слуха. При томе, социјална и емоционална подршка позитивно утичу на самопоштовање глувих и наглувих адолесцената (Jambor & Elliott, 2005).

Табела 3 - Однос пола и нивоа самопоштовања

Пол	Н	Меан Ранк	Х	дф	п
Мушки	25	38.00	0.250	2	0.617
Женски	32	40.41			

Истраживање није утврдило постојање разлика у нивоу самопоштовања између адолесцената и адолесценткиња са ометеношћу. Такође, не постоји статистички значајна разлика у нивоу самопоштовања између испитаника са ометеношћу и оних без ометености ($X=0.250$, $p=0.617$). Низ новијих истраживања није пронашао разлике у самопоштовању између полова у ове две групе (Omolayo, 2009; Garaigordobil, Pérez, 2007).

ЗАКЉУЧАК

Испитивањем самопоштовања средњошколаца са ометеношћу дошли смо до следећих закључака:

- Средњошколци са ЛИО имају низак или умерен ниво самопоштовања.
- Глуви и наглуви средњошколци имају висок или умерен ниво самопоштовања као и вршњаци типичне популације.

Међутим, недовољно велики узорк не даје нам могућност да генерализујемо добијене резултате истраживања. Поред формирања већег узорка, требало би испитати што већи број фактора који могу утицати на процес самовредновања и развоја самопоштовања (нпр. степен ометености, пол, редослед рођења, број браће и сестара, сазревање, социоекономски статус, породични односи, потпуност породице, школска средина) код особа са ометеношћу, а посебно глувих и наглувих средњошколаца.

ЛИТЕРАТУРА

1. Adamson, L. (2003): Brief report - Self-image, adolescence, and disability. *American Journal of Occupational Therapy*, 57, 578–581.
2. Bat-Chava, Y. (1993): Antecedents of self-esteem in deaf people: A meta-analytic review. *Rehabilitation psychology*, 38.
3. Bat-Chava, Y. (1994): Group identification and self-esteem of deaf adults. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20.
4. Baumeister, R. (1999): *The Self in Social Psychology*. Philadelphia: Psychology Press.
5. Coleman, M.J. (1983): Handicapped labels and instructional segregation: Influences on children's self-concepts versus the perceptions of others. *Learning Disability Quarterly*, 6, 3-11.
6. Coopersmith, S. (1967): *Parental characteristics related to self-esteem: the antecedents of self-esteem*. W. H. Freeman and Comp.
7. Coopersmith, S. & R. Feldman (1974): Fostering a positive self-concept and high self-esteem in the classroom; in R.H. Coop & K. White (eds.): *Psychological concepts in the classroom*. New York: Harper.
8. Emerton, R. G. (1996): Marginality, biculturalism, and social identity of deaf people. In I. Parasnian (Ed.), *Cultural and language diversity and the deaf experience* (pp. 136–145). Cambridge: Cambridge University Press.

9. Jambor, E., & Elliott M., (2005). Self-esteem and coping strategies among deaf students. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 10, 63-81.
10. Omolayo B. 2009. Self-Esteem and Self-Motivational Needs of Disabled and Non-Disabled: A Comparative Analysis. *Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences*, 1, 2, 449-458.
11. Garaigordobil M., Pérez J. I., (2007): Self-Concept, Self-Esteem and Psychopathological Symptoms in Persons with Intellectual Disability, *The Spanish Journal of Psychology*, 10, 1, 141-150;
12. Grolnick, W.S., & Ryan, R.M. (1990): Self-perceptions, motivation and adjustment in children with learning disabilities: A multiple group comparison study. *Journal of learning Disabilities*, 23 (3), 177-184.
13. Lane, H. (1992): *The mask of benevolence*. New York: Vintage.
14. London, T. (1997): The case against self-esteem: Alternate philosophies toward self that would raise the probability of pleasurable and productive living. *Journal of Rational Emotive and Cognitive Behavior Therapy*, 15, 19-29.
15. Milošević, N., Ševkušić, S. (2005): Samopoštovanje i školsko postignuće učenika. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 1, 70-87.
16. Mecca, A.M., Smelser, N.J., & Vasconcellos, J. (1989): *The social importance of self-esteem*. Berkeley. University of California Press.
17. Munoz-Baell, I.M., & Ruiz, M.T. (2000): Empowering the deaf. Let the deaf be deaf. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 54(1), 40-44.
18. Murk J. C. (2006): A Meaning-Based, Two-Factor Theory of Self-Esteem. S.W. Sussman (ed.) *Self-Esteem Research, Theory, and Practice, Toward a Positive Psychology of Self-Esteem*, 3rd Edition (153-154). New York: Springer Publishing Company, Inc.
19. Narimania M., Mousazadeha T. (2010): Comparing self-esteem and self-concept of handicapped and normal students. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 1554-1557;
20. Rosenberg, M. (1965): *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
21. Todorović, J. (2004): Vaspitni stilovi u porodici i stabilnost samopoštovanja adolescenata. *Psihologija*, 37 (2), 183-193
22. Tomić, K., Mihajlović, G. (2008): Mentalna retardacija i depresija. *Engrami*, Vol. 30, 1, 41-52.

THE SELF-ESTEEM OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS WITH DISABILITIES

MARINA RADIĆ ŠESTIĆ, BILJANA MILANOVIĆ DOBROTA,
VESNA RADOVANOVIĆ

Faculty of Special Education and Rehabilitation, Belgrade

SUMMARY

The study was aimed to determine the level of self-esteem of students with disabilities (mild intellectual disability and hearing impairment). The sample included 77 subjects of both gender, from 16 to 19 years of age. The Rosenberg self-esteem scale was used for determine the level of global self-esteem and it contains 10 short, simple statement with which examinee has to show level of compliance (strongly agree to strongly disagree). The total score ranges from 0-30, and the results of the general self-esteem scale were divided into three groups, low, normal (moderate) and high self-esteem. The results suggest that secondary school students with MID have lower self-esteem in relation to the deaf and hard of hearing peers and peers of typical population, which we somewhat expected. However, surprising results which show that deaf and hard of hearing secondary school students have moderate and high self-esteem like peers of typical population ($p \leq 0.000$).

KEY WORDS: self-esteem, secondary school students with disabilities